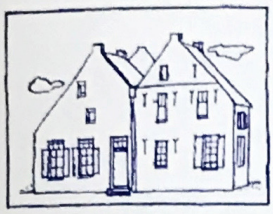

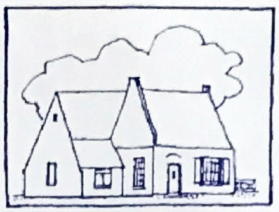

75 JAAR VRIJHEID WESTERVOORT

BIJ DE TIJD...

ZEVENENDERTIGSTE JAARGANG • MAART 2020 • NR 1

Zij maakten het mee..!

Programma 75 jaar bevrijding Westervoort

Pagina 12 en 13

COLOFON

HISTORISCHE KRING WESTERVOORT
Postbus 51, 6930 AB Westervoort
www.hkwestervoort.nl
info@hkwestervoort.nl

REDACTIE BIJ DE TIJD
Hans Lamers
Henk Lenselink
Henk Tiedink

COÖRDINATIE
Dorpstraat 74a
6931 BL Westervoort
Tel. 06-11 05 43 48
redactie@hkwestervoort.nl

ADMINISTRATIEADRES
Goltackers 24
6931 HD Westervoort
Tel. 026-311 31 49

CONTRIBUTIE/ABONNEMENTEN
€ 5,50 abonnement
€ 12,50 postabonnement
€ 1,50 los nummer
€ 13,00 jeugdlid HKW }
€ 19,00 lid HKW } inclusief Bij de Tijd
€ 24,00 lid+partner HKW }

FOTO'S
Fotoarchief HKW en Piet Wijnands

DRUK
Drukwerk Planet

VORMGEVING
Drukwerk Planet

VERSCHIJNT
4x per jaar

De in een artikel verkondigde mening is voor rekening van de auteur en kan derhalve los staan van de mening van bestuur of redactie

INHOUDSOPGAVE

- Colofon 2
- Inhoudsopgave 2
- Voorwoord - *Burgemeester Westervoort* 3
- Een gedwongen logeerpartij... 5
- Joodse onderduikers in Westervoort 10
- Activiteiten 75 jaar vrijheid Westervoort 12
- Oorlogsbijbel terug in Westervoort 16
- Toon Kramer, een ooggetuige... 17

Wij danken alle sponsoren die de activiteiten in het kader van '75 jaar vrijheid Westervoort' mede financieel mogelijk maakten.

Voorwoord

Beste inwoner,

Voor u ligt een bijzondere uitgave van 'Bij de Tijd'. Wat een goed initiatief van onze Historische Kring om zo die ingrijpende oorlogsjaren bij u onder de aandacht te brengen.

Ons Westervoort was in de periode 1940-1945 met 2500 inwoners een heel ander dorp dan nu. Veel kleiner en landelijker, met boerderijen en boomgaarden. Een vredig, wat slaperig dorp aan de rivier de IJssel. Dat veranderde op 10 mei 1940. In de vroege ochtenduren probeerden Duitse troepen de IJsselbruggen te veroveren, die kort tevoren door Nederlandse soldaten waren opgeblazen. Beschietingen over en weer volgden, Westervoort werd opeens de oorlog ingezogen. Zoals u kunt lezen hadden de bezettingsjaren ook voor Westervoort en zijn inwoners grote gevolgen. Met operatie 'Market Garden' in 1944 werd ons dorp opnieuw met het geweld van de oorlog geconfronteerd. Geallieerde vliegtuigen voerden beschietingen en bombardementen op de Westervoortse brug en omgeving uit. Onze gemeente werd frontlijngebied. De bevolking werd geëvacueerd en moest elders onderdak zien te vinden. In april 1945 werd door de geallieerden met een grootscheepse aanval, nu vanuit Westervoort, opnieuw een poging gedaan om Arnhem te bevrijden. 'Operation Quick Anger', de tweede slag om Arnhem slaagde. Arnhem en omgeving werden bevrijd, waarna ook de bevrijding van West-Nederland een aanvang kon nemen. Na maanden afwezigheid konden de inwoners van Westervoort weer naar huis terugkeren. Men kwam terug in een spookdorp, de huizen en boerderijen en kerken waren zwaar beschadigd, door terugtrekkende Duitse troepen en door beschietingen van de geallieerden. De IJsselbruggen, hersteld na mei 1940, waren door de bezetter opnieuw opgeblazen en nu onherstelbaar beschadigd. Zo goed en zo kwaad als het ging probeerden de inwoners hun bestaan weer op te bouwen en letterlijk de puinhopen op te ruimen. Het duurde nog jaren om de materiële schade van de oorlog te boven te komen. De indrukken aan die oorlogsjaren waren echter blijvend, lieten diepe sporen na en zijn voor altijd in het geheugen van mensen gegrift.

Van toen naar nu is in tijd een grote stap, maar men hoeft maar naar de dagelijkse beelden uit oorlogsgebieden elders op de wereld te kijken om de verbinding te leggen tussen ons verleden en de dagelijkse realiteit dáár. En te beseffen wat oorlog betekent. Deze uitgave laat nog eens zien dat ook ons land heel andere tijden heeft gekend, tijden waarin vrede en veiligheid onbereikbare idealen leken. Dit jaar vieren wij in een democratische, vrije en open samenleving 75 jaar bevrijding. Indachtig ons verleden is het een gezamenlijke verantwoordelijkheid die vrijheid te koesteren en te onderhouden.

Arend van Hout

Burgemeester Westervoort

BERINGS
ICT
DIENSTEN
No Nonsense Ontzorgen

Bisselink
Kerstbomen

AdviesKring
Financieel Adviseurs
Dorpstraat 80 | 6931 BL Westervoort
026 - 3194690 | www.advieskring.nl

AEROFIL
ZONWERING BV WESTERVOORT

AUTO SERVICE
BAS BLOEMBERG

arnhem
groep
brimata

BUMĒ
BOUW EN ONDERHOUD

BUTAN
TWEEWIELERS.NL

Een gedwongen logeerpartij aan de Driegaardensestraat, zomer 1944

Op zaterdag 15 april 1944 werd er bij de inmiddels verdwenen boerderij van Huib van Aken (ongeveer ter plaatse van McDonalds) aangeklopt door drie fietsers: Johan Caspers, hoofd van de Dalwegschool in Arnhem, en een echtpaar van rond de dertig. Caspers, die een bekende was van de Van Akens, vroeg of het echtpaar met hun drie kinderen een maand hier kon onderduiken. 'Jan Hendrikse', zoals op het (vervalste) persoonsbewijs stond, - in werkelijkheid Huibert Zuidervaart - was tijdens de stakingen van 1943 in Velsen op de vlucht gegaan voor de bezetters en leefde al een jaar gescheiden van zijn gezin in Arnhem. Hij zou graag eens een tijdje bij zijn vrouw en kinderen doorbrengen, maar dat kon natuurlijk niet in zijn woonplaats. Toen de huisgenote van Huib van Aken, Kaatje, dat hoorde, wist ze meteen om wie het ging. Haar ouders, schippers, kwamen regelmatig in Velsen en hadden het jaar tevoren gehoord dat een stakingsleider van het metaalbedrijf 'De Plaatwellerij' plotseling had moeten onderduiken. En dat gaf de doorslag....Van Aken ontving ze gastvrij en ze bekeken meteen de slaapplaats – het 'celletje'- boven de deel dat in gereedheid zou worden gebracht. Ze spraken ook af dat bij hun verblijf in Driegaarden de ene Huib 'Ome Piet' en de andere Huib, de onderduiker, 'Ome Jan' genoemd zouden worden. En de 'logeerpartij' zou half mei beginnen. Zo gezegd, zo gedaan.

Maar wie waren die bezoekers eigenlijk?
Huibert Zuidervaart, geboren 1908, was destijds werkzaam als technisch tekenaar bij de N.V. Plaatwellerij. In mei 1943 werd er door de Nederlandse regering in ballingschap in Londen opgeroepen tot een algemene staking. De reden: de bevelhebber van de Duitse Wehrmacht generaal Christiansen had op 29 april – daags voor de verjaardag van prinses Juliana! - verordonneerd dat beroepspersoneel van het voormalige Nederlandse leger opnieuw in krijgsgevangenschap zouden moeten worden genomen. Ook in Velsen, bij de Hoogovens en verwante bedrijven, werd opgeroepen tot staking. Latere berekeningen gaan uit van ca 1,5 miljoen stakers in het hele land. De bezetter trad fel tegen stakingsleiders op. In totaal werden 175 stakers door de bezetter – vaak standrechtelijk – gedood. Op het moment van de arrestaties was Zuidervaart toevallig bij familie in de Haarlemmermeer. Op weg naar huis werd hij gewaarschuwd dat een arrestatieteam al bij zijn vrouw in de keuken zat. Hij reisde meteen door naar Arnhem, waar hij bij een bevriende familie onderdook. Zijn vrouw Corrie heeft drie maanden lang niet geweten waar hij verbleef. In het voorjaar van 1944 rees dan het plan dat Huibert als boerenknecht in Westervoort zou gaan werken, waar dan zijn vrouw en kinderen op vakantie zouden komen.

De 'vakantie' in Westervoort.

Op 23 mei 1944 schreef Corrie aan haar familie in Velsen dat ze een week eerder veilig waren aangekomen 'in ons pension'. Bij het station, waarschijnlijk Arnhem (HL), werden ze door iemand opgevangen, die terstond ome Jan' ging waarschuwen dat zijn vrouw en kinderen veilig waren aangekomen. Die is toen – verkleed als landarbeider – per fiets naar het 'logeeradres' vertrokken.

Corrie en de kinderen werden met paard en wagen opgehaald en toen ze – eindelijk – bij hun vakantieverblijf arriveerden, kwam daar ook net 'ome Jan' aanfietsen. Na meer dan een jaar kon Corrie haar Jan/ Huibert in de armen sluiten. De drie kinderen waren gelukkig snel gewend aan de nieuwe naam van hun vader. De oudste – Hennie – zei 's avonds wel tegen zijn moeder "Vroeger heette Ome Jan toch Papa?" ,maar ging toen snel over naar hoe fijn het was dat de oorlog over was. Geen luchtalarm, geen laag overkomende, ronkende vliegtuigen.

Hun verblijfplaats was een kamertje van 3,1x2,6 m, schuin onder de kap van de boerderij met een dakraam; het was niet ruim voor het hele gezin met drie kleine kinderen (Hennie, Jaapje en Eva), maar zij hadden het naar hun zin.

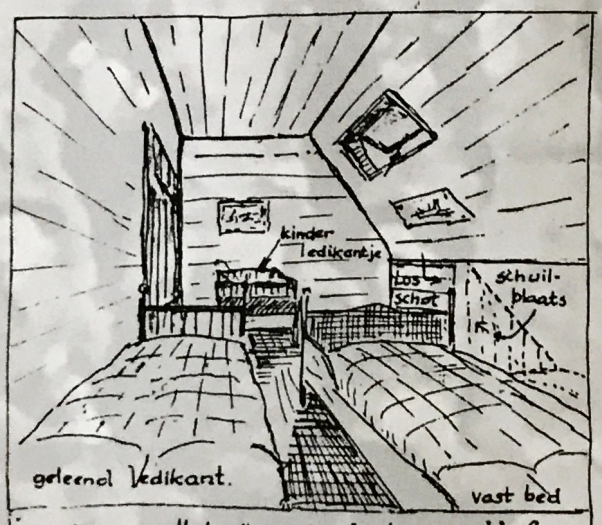

Het „celletje": onderduikersverblijf.

Behalve Huib van Aken met zijn dochtertje Gientje, 1 jaar, en 'huishoudster' Kaatje – verloofde van Huibs broer Henk van Aken – verbleven er nog twee nichtjes, évacuées uit Oud-Beijerland, op de boerderij. Later kwam daar nog een onderduiker bij. In totaal woonden er in de zomer van 1944 elf personen. De kinderen speelden buiten, 'ome Jan' en Corrie hielpen op de boerderij en in het huishouden. En op zondag wandelden ze naar de kerk. De oudste jongen zei eens: 'Het lijkt hier Artis wel, zoveel dieren: schapen, koeien, paardjes, kippen, kalvertjes en varkens.'

Uit een andere brief van Corrie: *Vandaag, en ook met Hemelvaartsdag, zijn we met ons eigen gezinnetje helemaal alleen op de boerderij geweest, de hele dag. Oom Jan was boer en ik boerin, dat snap je. Hij moest vandaag nog hollen achter de schapen en ik moest ze tegenhouden, als ze te ver liepen. We vonden het zo knus om ook eens met z'n vijven te wezen, je voelt je dan zo thuis en zo vrij als een vogeltje in de lucht. De kinderen genieten hier ook zo, ze zien er ook best uit. Eva ook, die heeft reuze schik als ze de koeien of kippen of kat of honden ziet. Ze staat en slaapt zelfs met dit mooie weer de hele dag in de box buiten, wanneer we niet weggaan. Het is hier zoo geweldig rustig, dan lijkt het wel of de oorlog over is. Allemaal bij elkaar en dan, zoals we genieten is bijna niet te vertellen.*

Landelijk schoon

Ook 'Ome Jan' schreef brieven om zijn vrienden op de hoogte te houden; 'aan een vertrouwde vriend' berichtte hij onder meer het volgende:

Ook hebben we kennis gemaakt met het landelijk schoon van deze omgeving dat een geheel eigen karakter heeft. We maakten het uitbotten van allerlei jong leven mee; de natuur was bij onze aankomst in volle glorie; een enkele late appelboom stond nog in bloei. We waren getuigen van een snelle groei van vele gewassen: de aardappelen stoelden uit tot grote pollen, de rogge schoot in de aar, de bonen werden geplukt, de spinazie schoot door, de bloemkool zette zich, de peultjes werden plukrijp, een tabaksplantage werd aangelegd. De pruimen, de appels en peren: ze begonnen te zwellen bij ons vertrek. Achtereenvolgens zagen we pinkster-, boter-, en paardenbloemen, smeerwortel en margrieten in bloei staan, de laatste bij duizenden. Klaprozen en korenbloem vervolmaakten het veldboeket.

Westervoort 40-45 in het kort **juni 1940**

Een Duitse personentrein stopt op 9 juni 1940 bij het station Westervoort. Honderden Nederlandse militairen, die in mei krijgsgevangen waren gemaakt, keren terug. Zij krijgen een warm onthaal van de inwoners van Westervoort. Vanaf het station Westervoort lopen zij – want de brug is nog niet hersteld- voor registratie naar Musis Sacrum in Arnhem. Enkele dagen later komen er nog meer treinen met ex-krijgsgevangenen.

Dagelijks weerklonk er de roep van de koekoek, eksters waren er bij de vleet; in de rietlanden hoorden we tureluur, fuut en karekiet. En in de late schemeravond schreed soms deftig de ooievaar over de aardappelakker of waadde door de sloot langs de weg. De zwaluw nestelde in het kippenhok, waar een hen op ganze-eieren zat te broeden We pelden een gansje, helaas te laat, volkomen volgroeid , uit de dop. Drie poesjes zagen het levenslicht; de buurman had jonge konijnen en een andere een grote toom " kiekens". Daags voor ons vertrek waren C, H en ik getuigen bij de geboorte van een kalvertweeling in de wei.
Maar natuurlijk moest er ook gewerkt worden op de boerderij. Meehelpen met 'piepers jassen', schoonmaken, wassen, er was genoeg te doen voor de gasten. En om zich over te verbazen.

En na gedane arbeid was het eten geblazen in de keuken om de grote ronde tafel op de roodcementen vloer, waar ieder zijn klompen aanhield, behalve de jongens, die anders de stoelen beschadigden. Dan schoof de zwarte dampende pan op tafel, werd het spek verdeeld of de worst uit de stamppot gevist en in moten gesneden.

Gewoonten en gebruiken
Ook leerden ze de streek en de gebruiken daar kennen. Vooral het dialect met al z'n klinkerverschuivingen had een bijzondere bekoring voor 'ome Jan', die zich voor taal interesseerde. Wat hoor je bijvoorbeeld van iemand, die wel eens illegale berichten overbracht? "Joa, in Itaolië doar geet-et vooruut as een slèk op een teerton". Maar vaak was het ook zo met de berichten: "'t geet bèst en in Rusland doar geet-et buutengewoon bèst! Ja, 't is een schoon toaltje met "mäjen" en "sjen" en de "kieskes" in de "bongerd" en " volletjes", die in de "weerden" bij de "bèste peerden" lopen.

Vooral met Versteeg, gepensioneerde ploegbaas bij de vlakbij gelegen steenoven, had hij regelmatig contact. Want die kwam tweemaal per week met nieuws van Radio Oranje, die hij in zijn schuilplaats in de steenoven kon beluisteren. Toen daar het bericht van de geallieerde landingen in Normandië binnenkwam, ging 'Ome Jan' met hem mee, want hij wilde met eigen oren horen, dat de oorlog binnenkort voorbij zou zijn. Later, toen zijn vrouw en kinderen weer naar Velsen teruggekeerd en 'ome Jan' nog even als arbeider op de boerderij bleef, maakte hij nog een angstig moment mee. De afspraak was dat kleren, schoenen en andere kleinere spullen met het schip "Frederica" weer in Velsen zouden worden afgeleverd. Dat lag op een afgesproken dag in de IJssel bij de steenfabriek. Ome Jan ging er 's avonds met een volle wasmand heen en net, toen hij door het hekje in het weiland naar het schip wilde lopen, werd hij door een patrouille aangehouden. Wat zat er in die mand? Wapens of ander verboden spul? Jan zei zo onschuldig mogelijk dat er alleen maar wasgoed in de mand zat. De politiemannen hebben met hun tweeën er aan getild en toen bleek wel, dat het gewicht niet zo groot was, dat er tarwe of een varken in kon zitten. Zonder verder vragen te stellen lieten ze hem toen doorgaan.

Een uitgebreide familie
Ze maakten ook kennis met de uitgebreide familie van hun gastgezin. Want 'ome Piet', Huib van Aken dus, kwam uit een gezin met vijf jongens, opgegroeid aan de overkant van de IJssel, de Sloot. Zijn broer Henk was verloofd met Kaatje Giethoorn. Deze Kaatje had de zorg op zich genomen van het dochtertje van Huib, Gientje; want bij haar geboorte in september 1943 was haar moeder overleden.
Toen de familie uit Velsen op Driegaarden verbleef, maakte Huib kennis met de aangetrouwde familie van zijn broer Eduard en zo kwam het dat hij zich in de herfst van 1944 verloofde met Klazien van Binsbergen uit Elst, en één jaar later, in mei 1945, met haar trouwde.

Westervoort 40-45 in het kort **mei-juni 1940**
Westervoort krijgt een vrij klein bezettingsdetachement. Slechts veertien militairen vormen hier de bezettingsmacht. Zij vormen nauwelijks een bedreiging voor de bevolking. Gevaarlijker zijn de SD-ers, die bij tijd en wijle vanuit Arnhem huiszoeking komen doen in verband met (vermeende) verzetsdaden.

MONIQUE DISTELI
INTERIEUR & TUIN

Chinees Indisch Restaurant
Chinese Muur

HOBBY CENTRUM EVERS
Voor al uw
DOE-HET-ZELF
artikelen
HOBBY CENTRUM EVERS Klapstraat 151 • Westervoort • Tel. (026) 3118354

VLEESDELICATESSEN
Hetterschijt
Winkelcentrum De Wyborgh Westervoort (026) 311 82 18

75 JAAR VRIJHEID WESTERVOORT

hart®
for her

CIGO
da's mooi meegenomen
Westervoort

HUIS TER WEST
Restaurant-Kiosk-Shop-Art

faas
Audiovisuele Dienstverlening BV
www.jfad.nl , +31 (0)26 311 31 94

Na de 'vakantie'
Op 21 juni kwam er een einde aan de logeerpartij. De kinderen waren er vertrouwd mee dat 'ome Jan' nog op de boerderij moest blijven werken. Hij zou hen later nog eens komen opzoeken. Corrie en de kinderen keerden terug naar Velsen, Huib/ome Jan reisde enkele dagen later naar Uithoorn, waar het bedrijf van zijn ouders talloze mogelijkheden had om zich in tijd van nood te verbergen. Vanuit zijn onderduik plek schreef hij het ondergrondse blad "De Luistervink" met berichten van o.m. Radio Oranje. Hij is ook nog betrokken geweest bij het vervalsen van persoonsbewijzen en bij een dropping van Britse wapens voor de ondergrondse.

Na de bevrijding breidde het gezin van Huib en Corrie zich nog uit met twee kinderen. Zij hielden ook contact met de gastvrije familie in Westervoort. Huibert Zuidervaart stierf in 1989, zijn vrouw volgde hem in 1995, beiden ruim tachtig jaren oud.

Hans Lamers

Bronnen:
1. *gestencild gedenkboekje door de fam. Zuidervaart bij het 40-jarig huwelijksjubileum in 1986 aangeboden aan Huib en Klazien van Aken-van Binsbergen, in het bezit van de fam. Smink-van Aken, Westervoort*
2. *Vriendelijke mededelingen van Huibert Jan Zuidervaart, nov. 2019*
3. *Tekeningen uit gedenkboekje, door Huib Zuidervaart (ome Jan) gemaakt*

Westervoort 40-45 in het kort **verzet**

Meester De Theije, kapelaan Kroesen, ds. Knauff en anderen helpen onderduikers en gevluchte piloten. Kapelaan Kroesen wordt zelfs nog gearresteerd en twee maanden in het Durchgangslager Amersfoort opgesloten omdat hij contacten onderhoudt met de illegaliteit. Ds. Knauff huisvest zelfs een joods gezin, wat hem later in psychische nood brengt.

Joodse onderduikers in Westervoort: de zussen Bachrach

In de zomer van 2015 had ik een gesprek met Judith Mozes. Zij was de dochter van Selly Bachrach. Samen met haar zus Annie zaten zij in Arnhem op school 15 op de hoek van de Schoolstraat en Spijkerstraat. Daar leerden zij Ientje en Wimmie Ederveen kennen. Hun vader Nico had een boerderij op de Pley in Westervoort.

Boerderij van Nico en Alie Ederveen op de Pey, begin jaren '40

Eind 1942 was de situatie in Arnhem voor de joden onhoudbaar geworden. Op 17 november 1942 gingen Annie en Selly Bachrach, met ene mijnheer Groeneweg uit de Statenlaan in Arnhem, op weg naar de boerderij van Nico en Alie Ederveen in Westervoort, zie foto hierboven. Met een bootje gingen ze de IJssel over, op de fiets van Groeneweg hingen enkele tassen met daarin de spullen van Annie en Selly. Daar aangekomen vroegen ze aan Alie en Nico Ederveen of ze een paar dagen mochten blijven. Die paar dagen werden uiteindelijk 2,5 jaar. Dit verhaal is een samenvatting van het verhaal dat in BdT van december 2015 is opgenomen.

Het leven als onderduiker

Het aantal onderduikers bij de Ederveens groeide met de maand. Nadat Gelderland tot verboden gebied verklaard werd voor de Joden, trof Nico Ederveen op de boerderij extra maatregelen voor de bij hem ondergedoken zussen Annie en Selly Bachrach. Regelmatig kwamen er landwachters bij hem op het erf en je wist maar nooit wat die in hun schild voerden.

Ederveen kreeg veel steun van politieman Cor van der Wel. Zodra er Duitsers in het dorp kwamen, sprong Van der Wel op zijn fiets om Ederveen, en anderen die onderduikers hadden, te waarschuwen. Als Van der Wel kwam en zei dat de kalveren van de dijk moesten, was dat het sein dat Selly en Annie moesten onderduiken. Ze gingen dan naar het seinpaalhuisje, een soort bergschuur van Rijkswaterstraat op de kop van de IJssel. Een ambtenaar van Rijkswaterstaat had aan Nico Ederveen de sleutel gegeven met de boodschap: 'Als je eens wat te verbergen hebt, Ederveen, dan weet je de weg ...'

De gevolgen van de slag om Arnhem

Deze slag, in september 1944, maakte een einde aan het relatief veilige leven van de zusjes Bachrach. Westervoort lag vanaf dat moment midden in het frontgebied met alle gevolgen van dien. Geallieerd vuur bestookte het dorp. Inslagen waren aan de orde van de dag. Overal zaten gaten in deuren en muren en er was bijna niemand die géén glasschade had. In de maanden september en oktober 1944 kwamen vier Westervoorters door deze oorlogshandelingen om het leven.

Een gevolg van het mislukken van de slag om Arnhem was dat steeds meer boerderijen in Westervoort inkwartiering kregen. Toen Ederveen hiermee werd

Westervoort 40-45 in het kort **oktober 1942 - september 1944**

Voor de aanleg van de Atlantikwall moeten delen van de kuststreek van Holland ontruimd worden, ook het seminarie in Driehuis-Velsen. Ruim vijftig priesterstudenten en hun leraren vinden tot september 1944 onderdak in het Parochiehuis en in 'Rehoboth', de zaal van de N-H. Kerk.

geconfronteerd, stond het voor hem vast dat Annie en Selly uit Westervoort weg moesten. Nico Ederveen zorgde er voor dat zij onderdak vonden bij Kees van Schie in Groessen. Annie en Selly hadden het daar prima naar hun zin, maar ze mistten de familie Ederveen. Op een goede dag pakten zij de fiets en gingen vanuit Groessen op weg naar Westervoort. Ze logeerden eerst bij mevrouw Rutjes, de huishoudhulp op de Boven Pley. Daarna keerden zij bij hun 'pleegouders' terug. Het weerzien was aan de ene kant hartverwarmend, maar Nico Ederveen kreeg het behoorlijk benauwd bij de gedachte dat er op zijn boerderij zowel Joden als Duitsers 'logeerden'. Toen er op een dag een Duitse officier de huiskamer binnenstapte en daar Annie en Selly zag, raakte hij lichtelijk in paniek. Maar snel herpakte hij zich, heel rustig zei Nico Ederveen tegen de Duitse officier dat het inderdaad Joodse meisjes waren, hij voegde daaraan toe dat hij dus maar doodgeschoten moest worden. Hij had geluk, de Duitser was een 'goeie', en heeft de zaak niet verraden.

Belangrijk was dat Annie en Selly Bachrach een persoonsbewijs kregen. Daar zorgde Huub Bary van het gemeentesecretariaat voor. De persoonsbewijzen stonden op naam van Nellie en Annie Berendsen. Het adres was Rijnkade 47 te Arnhem. Dit adres was tijdens de slag om Arnhem vrijwel geheel verwoest. Het huisnummer verwees naar de leeftijd van hun vader, toen hij in 1942 stierf.

Echter toen de datum 9 november was aangebroken bleek de inlevering niet door te gaan. Wel trokken groepen Duisters willekeurig langs boerderijen om vee te vorderen. Op 14 november kwamen ze aan bij de boerderij van Ederveen. Ederveen had geweigerd zijn vee aan de Duitsers te leveren. Hij had een deel van zijn vee verkocht voor ƒ 150,- per stuk, ver onder de toenmalige marktprijs. Bij de verkoop werd wel bedongen dat Ederveen de dieren na de bevrijding terug kon kopen. De Duitsers waren woedend. Deze woede werd versterkt doordat de Duitsers in een eerder stadium, toen Ederveen nog melk leverde aan mensen, aan hen te kennen had gegeven dat zij, net als ieder ander, in de rij moesten aansluiten om voor melk in aanmerking te komen.

Beide zaken werden door de Duitsers hoog opgenomen, zij zonnen op wraak. Die wraak uitte zich doordat de Duitsers vanaf de dijk lichtspoormunitie in het strooien dak van de boerderij en het hooi schoten. Rond 17.00 uur stond de boerderij in brand, zie foto hiernaast. De Ederveens hadden er altijd rekening mee gehouden dat zij moesten evacueren. Al eerder hadden ze de nodige spullen op karren geladen.

De evacuatie, november 1944

Nico en Alie Ederveen gingen samen met hun kinderen, op weg, eerst naar huize Pomona aan het beging van de Dorpstraat. Ook Annie en Selly Bachrach, en enkele onderduikers, sloten zich hierbij aan, zie onderstaande foto.

De evacuatie van de familie Ederveen en enkele onderduikers, achter op de wagen zitten de zussen Bachrach, november 1944.

De volgende dag trok men verder. Men ging over de IJsselbrug, waar een van de wagens van Ederveen een lekke band kreeg. Vervolgens gingen ze naar 'de overkant', naar familie Willemsen van boerderij 'De Sloot'. Daar ruilde Nico Ederveen een deel van een pas geslacht schaap voor een nieuwe band en een paar schoenen waardoor hij zijn klompen kon wegdoen. Vanuit IJsseloord trok men verder, via Velp en Rheden naar Brummen. Daar overnachtte men bij een familie Lieftinck. Vervolgens gingen ze op weg naar Terwolde.

Nico Ederveen was een van de eersten die uit Westervoort vertrok. Kort daarna volgde de rest van de Westervoortse bevolking. Westervoort bleef bijna een half jaar 'onbewoond' gebied.

...vervolg pagina 15 >>

Westervoort 40-45 in het kort **november 1942- 1945**

Bij de boerderij van Ederveen op de Boven-Pley verblijven vanaf nov. 1942 behalve de Joodse meisjes uit Arnhem regelmatig onderduikers, soms tien tegelijkertijd. Zij kunnen allen op tijd vóór de evacuatie van het dorp wegkomen. Maar de boerderij wordt als vergelding voor het niet leveren van koeien door de bezetters eind november 1944 verwoest.

ACTIVITEITEN '75 JAAR VRIJHE

Publiciteit
In de aanloop naar de activiteiten rondom de bevrijding van Westervoort, publiceert de Historische Kring in samenwerking met gemeente Westervoort over het einde van de Tweede Wereldoorlog in de Westervoort Post.
Eind maart zal een speciale editie van 'Bij de Tijd' huis aan huis worden bezorgd in Westervoort. Daarin wordt ingegaan op de verhalen van vluchtelingen, de evacuatie en de terugkeer naar het bevrijdde Westervoort.

Expositie Winkelcentrum De Wyborgh - 28 maart tot 3 mei
In winkelcentrum De Wyborgh is een expositie ingericht gedurende deze periode. Winkelend publiek kan kennismaken met de aandacht die de Historische Kring Westervoort besteedt aan '75 jaar vrijheid'. Beelden en voorwerpen hopen de bezoeker zodanig te raken, dat deze ook naar de andere georganiseerde activiteiten komt. Met een foto expositie van Jan de Vries zullen beelden van de bevrijding -75 jaar geleden- en het heden met elkaar worden verbonden.

Tentoonstelling Huize Vredenburg - 11 april tot 5 mei
In Huize Vredenburg aan de Klapstraat 112 is een tentoonstelling over WOII ingericht. De opening wordt op 11 april rond 13.00 uur verricht door burgemeester Van Hout, nadat de colonne met originele WOII-voertuigen is gearriveerd.

De tentoonstelling vertelt aan de hand van beelden en voorwerpen het verhaal van WO II en de bevrijding. De tentoonstelling is tussen 12 april en 10 mei in de weekenden van 14:00 tot 17:00 uur te bezoeken. Dat kan ook op dinsdag 5 mei van 14:00 tot 17:00 uur.

Oversteek bij de IJssel - 11 april
Nadat in september 1944 de Slag om Arnhem mislukte, werd in april 1945 en nieuwe poging gedaan. Op 12 april staken vanaf de Westervoortse oevers van de IJssel Britse en Canadese troepen de rivier over om Arnhem en het westen van Nederland te bevrijden. Dit wordt bij het monument aan de IJssel op 11 april om 15.00 uur herdacht. Originele WOII-voertuigen zullen daarbij aanwezig zijn.

Om 21.30 uur zal met een spectaculair schouwspel aan de IJsseldijk de oversteek nogmaals worden herdacht. Na afloop kan het geheel feestelijk worden afgesloten bij Zalencentrum Wieleman.

Openstelling Fort Westervoort - 12 april tot 5 mei
Fort Westervoort speelde zowel op 10 mei 1940 als op 12 april 1945 een belangrijke rol tijdens WOII. Het fort is vanaf 12 april in de weekenden te bezoeken van 14.00 tot 17.00 uur en ook op dinsdag 5 mei van 14.00 tot 17.00 uur. Infographics vertellen het verhaal van het fort. Het fort is vanaf de Schaapdijk in Arnhem te bereiken.

EN VIERT 75 JAAR VRIJHEID

ID' van 28 maart t/m 5 mei

75 JAAR VRIJHEID WESTERVOORT

Programma basisscholen
Bezoek aan tentoonstelling Huize Vredenburg, deelname geschiedenisles en bezoek aan Fort Westervoort door groepen 7 en 8. Dit wordt verzorgd door de Historische Kring Westervoort.

Bevrijdingsconcert - 19 april
Op zondag 19 april zal om 15.00 uur door de Vrienden van de Werenfriedkerk een bevrijdingsconcert worden verzorgd in de historische dorpskerk (Dorpsstraat 61) m.m.v. Double2Sisters (Andrew Sisters Nederland).

Dodenherdenking - 4 mei

19.15 uur	Oecumenischeherdenkingsbijeenkomst in het kerkgebouw van de protestantse gemeente aan de Dorpstraat 61.
19.50 uur	Bijeenkomst bij het monument vóór het gemeentehuis.
19.59 uur	Blazen Taptoe
20.00 uur	Twee minuten stilte. Daarna spelen en zingen van het Wilhelmus (1e en 6e couplet), onder begeleiding van fanfare Oefening Baart Kunst. Tenslotte voordracht burgemeester Van Hout, leerlingen en kranslegging.

Bevrijdingsvuurestafette - 5 mei om 8.30 uur bij het monument bij de IJssel
De Westervoortse deelnemers aan de bevrijdingsvuurestafette lopen vanaf Wageningen naar Westervoort. De route is gelijk aan de opmars die de Canadese troepen exact 75 jaar geleden hebben gevolgd om Arnhem en het westen van Nederland te bevrijden. De dorpen in de Liemers waren toen al verlaten door de Duitsers.

Aankomst bij het monument aan de IJssel wordt verwacht omstreeks 8.30 uur.
Hier is een korte plechtigheid met ontsteking van de vlam, het hijsen van de vlaggen en een korte toespraak door burgemeester Van Hout.

Uitlichten IJsselbrug
De hele periode is de IJsselbrug in de avonduren en nacht aan de kant van de fietsbrug verlicht. De brug is, historisch gezien, belangrijk geweest voor Westervoort. Het uitlichten van de brug symboliseert de rol die de brug met name in WOII heeft gespeeld.

Voor meer informatie: www.hkwestervoort.nl

JAN JANSEN
Bouwkundig Adviseurs
De adviseur voor al uw bouwplannen
www.janjansen.net

KOFFIE VAN FRED

KSPB.NL
Keuken Studio Peter Boekesteijn

LIVINGCHANGES
MAKELAARDIJ

beamerlampen.nl
Ongestoord projecteren!

CENTRUM
www.mijnfysio.nl

KATAN
THE SKY IS THE LIMIT
vuurwerk

>> vervolg pagina 11...

Terwolde

De meesten in het gevolg van Nico en Alie Ederveen legden de tocht lopend af. De vrouwen zaten soms op de wagen. Nico Ederveen liep de hele weg. Hij was bezorgd over de Annie en Selly Bachrach. Ze kwamen herhaaldelijk Duitsers tegen, in Velp vond zelfs een controle van de persoonsbewijzen plaats. De valse persoonsbewijzen van de zusjes 'Berendsen', wonende op de Rijnkade te Arnhem, werden gecontroleerd, maar ze konden ongehinderd verder trekken. Huub Bary van de gemeente Westervoort had zijn werk goed gedaan.

Selly Bachrach vertelde dat zij het in Terwolde goed hadden, alleen moest er veel hout worden gehakt. Ook moest rekening worden gehouden dat in de boerderijen in de omgeving, Nederlandse SS'ers gehuisvest waren.

Annie en Selly maakten zich zorgen om hun moeder. Sinds de luchtlandingen hadden ze niets meer van haar gehoord. Op een dag stapte lentje Ederveen op de fiets en reed naar Apeldoorn waar veel Arnhemmers 'bivakkeerden'. Als een wonder vond zij daar Rika Bachrach, ze 'woonde' in een school en stond daar als Bachrach ingeschreven. Vanuit Apeldoorn fietste Rika een aantal keren naar Terwolde om haar dochters te bezoeken. Daar was veel moed voor nodig, maar ook in oorlogstijd blijven je dochters belangrijk.

Weer thuis

In de loop van het tweede kwartaal van 1945 keerde de bevolking mondjesmaat weer terug. Ze troffen een dorp aan dat zwaar geleden had van het oorlogsgeweld. De ravage aan de bruggen, de beide kerken, de boerderijen en huizen, de gaten in de dijken en de bergen granaathulzen aan de Veerdam was niet te bevatten.

Nico Ederveen en zijn gezin keerde begin mei 1945 naar de Boven Pley terug. Het was daar een trieste bedoeling. De familie nam haar intrek in de schuur en het bakhuis, die door het oorlogsgeweld gespaard waren gebleven. Betrekkelijk snel kreeg Nico Ederveen een houten barak als noodwoning.

De familie Bachrach keerde terug naar Arnhem, zij gingen wonen in de Nieuwstraat. Selly Bachrach ging werken bij de manufacturenwinkel van Kaufman op de Sonsbeeksingel.

Verloofd:
ANNIE BACHRACH
en
MICHEL L.
KRUKZIENER
Zondag, 15 Sept. 1946
Arnhem, Nieuwstad 28
Zutphen,
Martinetsingel 17
2868

Nieuw Israëlisch dagblad, d.d. 29 september 1946.

Annie trouwde met Michel Louis Krukziener. Het gezin ging in Zutphen wonen. Zij kregen twee dochters, Elly en Marion. Annie overleed op 11 mei 1955 te Zutphen, zij werd slechts 29 jaar oud.

Selly trouwde in 1954 met Herman Mozes. Zij kregen twee dochters: Hendrika Louise en Judith. In 1965 opende Herman Mozes op de Varkensstraat 19a te Arnhem zijn broodjeszaak, die hij toepasselijk Hermoza noemde, een afkorting van ***Her***man ***Moz***es ***A***rnhem. Later opende hij een tweede zaak in winkelcentrum Presikhaaf. Selly en Herman gingen wonen in de wijk De Paasberg te Arnhem. Herman Mozes overleed op 20 december 2001 te Arnhem, hij werd 71 jaar. Selly Bachrach overleed op 31 oktober 2009, eveneens te Arnhem, zij werd 82 jaar. Beiden zijn begraven op de Joodse begraafplaats te Arnhem.

Wim Vlijm

Westervoort 40-45 in het kort **1942-43 drama in de pastorie**

Evenals anderen in het dorp neemt ook ds. Val een joods gezin uit Arnhem op om hen te laten onderduiken voor de vervolging. Maar hij krijgt ook inkwartiering van een Katwijks gezin, dat lid is van de NSB. Dat lijdt tot spanningen in de pastorie, waaraan de predikant tenslotte bezwijkt

Oorlogsbijbel terug in Westervoort

Op 10 mei 1940 maakt dienstplichtig soldaat Koos van der Nat, 22 jaar, deel uit van de bezetting van het fort Westervoort. Die nacht, om 04.40 uur, rijdt een Duitse pantsertrein, vol geschut en militairen, het station Westervoort binnen en stoomt langzaam op in de richting van de brug. Vier minuten later blaast de bemanning van het fort de bruggen op en zakken ze in grote stofwolken en met donderend geweld in de rivier. Als de commandant die nacht te horen krijgt dat er Duitsers in een bootje de IJssel over gestoken zijn en een mitrailleursnest bij boerderij Jan van de Ham aan de Schaapdijk hebben ingericht, krijgt hij het bevel met zijn kameraden dat uit te schakelen Alle mannen nemen zoveel mogelijk munitie mee. Koos besluit dan zijn zakbijbeltje, dat hij op 10 januari van de veldpredikant gekregen heeft, achter te laten en zijn zakken vol te stoppen met munitie.

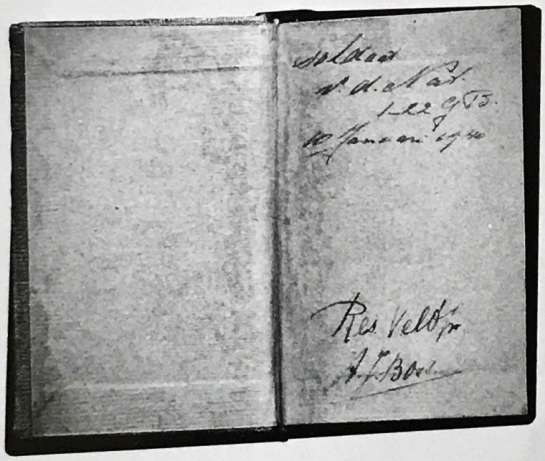

Wanneer zij de stelling hebben ingenomen, vuurt de commandant van de groep, waar Koos toe behoort, de sergeant Hartjes, met een anti-tank-kanon op de locomotief van de kolos die vóór de spoorbrug tot stilstand is gekomen; een tweede schot raakt de enorme trein verder naar achteren. Olietanks vliegen in brand; enkele Duitse soldaten sneuvelen, anderen proberen zich te verschuilen voor het mitrailleurvuur. Een deel van de trein, die als een schietschijf op de hoge spoordijk staat, wordt losgekoppeld en rijdt olielekkend terug naar het station. Sommige Westervoorters zien bloed uit de trein lopen; Rode Kuis mensen bevestigen dat. Op het dak van het gemeentehuis begint dan de sirene te janken, het teken dat de bewoners in de gevarenzone rondom de spoordijk zo snel mogelijk hun huizen moeten verlaten. Ondanks dat zij vanuit het fort en de stellingen rondom voortdurend onder vuur worden genomen slagen de Duitsers erin 's middags al een pontonbrug gereed te hebben. Massaal steken ze de IJssel over en nemen de Nederlandse stellingen in. Koos van der Nat en zijn medesoldaten trekken zich terug naar Velp, waar ze bij de melkfabriek nog doorvechten. In Velp krijgt hij nog tijdens de oorlog verkering en trouwt er na de bevrijding. Veel later krijgt Koos het bijbeltje, waar zijn naam in staat, terug van een mevrouw die het op het terrein bij het fort gevonden had. In 1958 emigreert hij met zijn jonge gezin naar Australië, om daar een toekomst op te bouwen. Hij werkt er bij de spoorwegen en in een rubberfabriek. Maar Holland trekt toch weer en zo komt hij in de jaren zestig terug, gaat in Velp wonen en krijgt een baan bij de bedrijfsbrandweer van de ENKA aan de Velperweg.

Als hij in 2001 overlijdt, komt het bijbeltje in handen van zoon Ben. Die laat het kleinood van zijn vader restaureren. Als hij hoort dat de gemeente Westervoort van plan is een monument bij het fort te plaatsen, besluit hij uit piëteit voor zijn vader een geldelijke donatie te doen en tevens het boekje te schenken aan de Historische Kring Westervoort, die het gaat ten toon stellen in huize Vredenburg.

Bijbeltje geschonken door Res. Veldpredikant A.J. Boss.

Hans Lamers

Bronnen:

- *Gesprek met Ben van der Nat in huize Vredenburg met Hans Lamers en Henk Tiedink*
- *Bert Kerkhoffs: Westervoort 1940-1945, tussen bezetting en bevrijding. HKW sept. 1985*

Westervoort 40-45 in het kort **september - november 1944**

Na de slag om de Rijnbrug van Arnhem komt Westervoort in de frontlinie. Verschillende keren wordt het bevel tot evacuatie van het dorpscentrum gegeven. Op 14 november moeten alle inwoners evacueren. Slechts enkelen wagen het te blijven en duiken onder..

Toon Kramer, een ooggetuige van de oversteek over de IJssel in april 1945

Een aantal jaren is Toon Kramer (zie foto links), tijdens de herdenking van de oversteek over de IJssel, een gewaardeerde gast van onze Historische Kring. Toon Kramer was ooggetuige van genoemde oversteek op 12 april 1945. Tijdens één van deze bijeenkomsten hebben Walter Ybema en uw redacteur met Toon Kramer gesproken over zijn ervaringen tijdens de oorlog, de oversteek bij Westervoort. Dit gesprek hebben we gepubliceerd in BdT van september 2012. Zijn ervaring heeft op ons een diepe indruk gemaakt, vandaar dat we, ruim zeven jaar na dato, deze ervaring opnieuw met u willen delen.

Het verzet (1)

Toon Kramer is geboren in 1922 en woonde in de provincie Noord Brabant. Toen in 1940 de oorlog uitbrak was hij 18 jaar. Nadat Toon in de oorlog het seminarie had verlaten, kreeg hij een baan bij het distributiekantoor in Oosterhout. Door middel van stamkaarten zorgde hij er voor dat de inwoners gedurende de oorlog bonnen voor voedsel en kleding kregen. Toon en zijn collega's hielpen ook onderduikers met voedselbonnen. De Duitse overheid vermoedde fraude en Toon moest onderduiken. Hij belandde in de Peel en raakte betrokken bij het verzet. Hij was actief bij allerlei sabotageacties, liet treinen ontsporen en stak voorraden van de Duitsers in brand. Martine Letterie heeft over deze periode het boek 'Verzet tegen de vijand' geschreven. Het boek is gebaseerd op de oorlogsherinneringen van Toon Kramer

Operatie Market Garden

In september 1944 vond operatie Market Garden plaats, zie schema rechts. Amerikaanse en Engelse parachutisten moesten belangrijke bruggen bezetten zodat het Engelse XXXe leger, vanuit België, Nederland in kon trekken. Na het innemen van de laatste brug (bij Arnhem) zou de weg naar het Ruhrgebied open liggen en was de bevrijding van Nederland nabij. De opmars liep echter veel vertraging op.

De wegen waren smal en niet alle bruggen konden onbeschadigd worden ingenomen. Daarnaast was er veel weerstand van de vijand. Door deze vertraging konden de Engelse parachutisten bij de (laatste) brug bij Arnhem geen stand houden. De opmars kwam voorbij Nijmegen tot stilstand. De gebieden boven de grote rivieren bleven in Duitse handen en voor de Nederlanders in dit gebied brak een zware winterperiode aan.

Het verzet (2)

Toon deed zoals gewoonlijk zijn verzetswerk. Een belangrijke taak was om neergeschoten piloten te begeleiden richting geallieerd grondgebied. Hij zette ze af op een bepaalde plek en van daaruit werden ze door andere verzetslieden verder begeleid richting bevrijd gebied (België). Op een dag begeleidde hij twee piloten. Deze liepen altijd voor hem uit zodat hij bij een eventuele aanhouding kon zeggen dat hij ze niet kende. Hij schrok

Westervoort 40-45 in het kort **maart-april 1945 Duitse vernielingen en vertrek**

Op 16 maart 1945 wordt de toren van de St Werenfriduskerk opgeblazen, op 3 april volgen de zwaargehavende IJsselbrug en het viaduct in de Dorpstraat. Op de nadering van de geallieerden verlaten de Duitsers ons dorp..

autoGLAS team Westervoort

KOENDERSTOTAALBOUW
Bouwen aan de toekomst

K&R SERVICES

De Wyborgh

MEDIAZ
creatie | communicatie

Mondhygiënistenpraktijk
Westervoort

REERINK RIJWIELEN

Putman

enorm toen plotseling in de verte een pantserwagen verscheen. Tot overmaat van ramp begonnen de piloten te rennen richting de pantserwagen Toon dacht 'nu is het gebeurd'. Toen de piloten bij de pantserwagen waren aangekomen begonnen ze te zwaaien en riepen dat Toon moest komen. Toen zag hij dat het Engelse troepen waren. Ze waren op een Engelse verkenningseenheid gestuit! Ze sloten zich aan bij de Engelse troepen en zo kwam Toon weer in bevrijd Nederland!

In Engelse dienst

Toon Kramer hoorde dat het Engelse leger tolken zocht en hij meldde zich hier voor aan. Hij kon kiezen voor een functie bij een hoofdkwartier of bij een verkenningseenheid aan het front. Hij koos voor de laatste optie. Na een militaire opleiding van een week (een bijna persoonlijke opleiding door een Canadese militair) werd Toon bevorderd tot sergeant en werd geplaatst bij een Engelse verkenningseenheid (reconnaissance) van de Polar Bear divisie, zie logo hierboven, die in de Betuwe (bij Dodewaard) onder slechte omstandigheden ingegraven lag. Hier deed Toon Kramer zijn eerste gevechtservaringen op.

De geallieerden hadden het plan om bij Driel de Rijn over te steken en van daaruit het westen van Nederland te bevrijden. De strategische positie van de aan de overkant gelegen stuwwal bij Doorweth en het feit dat de rook, die de aanwezigheid van troepen moest verhullen, niet bleef hangen, deed het geallieerde hoofdkwartier uiteindelijk besluiten om de oversteek vanuit Westervoort te laten plaatsvinden. De troepen moesten zich massaal, via Emmerich of via de pontonbrug die over het Pannerdens kanaal was gelegd, verplaatsen naar Westervoort.

Op een gegeven moment (het moet ergens tussen Elten en Duiven zijn geweest) werd er wild gezwaaid door een burger die aan de kant van de weg stond. Ze stopten en Toon werd door zijn commandant erbij gehaald om te vertalen wat de man wilde zeggen. De man gaf opgewonden aan, dat ze langs een huis vol met Duitsers waren gereden. De commandant vroeg aan Toon of hij met een Humber (licht gepantserd verkenningsvoertuig) even polshoogte wilde gaan nemen. Samen met de twee bemanningsleden van de Humber begaven ze zich richting het aangewezen huis. Toon liep voor de Humber uit. Daar aangekomen zag

Hamerschestraat te Westervoort, rechts boerderij de Essenpas; Arnhem is nog 8 km ver, d.d. april 1945.

Westervoort 40-45 in het kort **april 1945 de oversteek**

Vanuit het zuiden rukken de geallieerden op en Westervoort wordt het verzamelpunt voor de oversteek van de IJssel op 12 april 1945.

GROOTS SPEKTAKEL MET VUURWERKSHOW

zaterdag 11 april, 21.30 uur

in de uiterwaarden tussen de Veerdam en de Brugweg

Feestelijke afsluiting na afloop bij Zalencentrum Wieleman

Let op:

De IJsseldijk zal tijdelijk vanaf de Dorpstraat tot de Brugweg, slechts toegankelijk zijn voor voetgangers.

De Kleine Pleij, Veerdam en Pleijdijk zijn tijdelijk verboden gebied.

DRUKWERK PLANET

ZALENCENTRUM Wieleman WESTERVOORT

REKO verspreidingen 026-3112100

REKO Een klasse APART

alle soorten verspreidingen
Regionaal en Plaatselijk

e-mail: info@rekoverspreidingen.nl

Bordbusters®

hij dat het huis omgeven was met zandzakken, verder was er niets te zien. Toon liep naar het huis en riep in het Duits of er iemand was en zo ja, dat ze zich over moesten geven. Er gebeurde niets, Toon bleef rustig wachten voor de Humber. Vervolgens riep hij nog een keer en zei dat ze goed behandeld zouden worden als ze zich overgaven Tot zijn verbazing werd er een witte vlag uit het raam gestoken. Toon riep dat ze naar buiten moesten komen, er kwamen ca. 30 zwaar bewapende Duitsers naar buiten. Nadat ze ontwapend waren, werden ze netjes in rijtjes opgesteld achter de Humber. Daarna vertrokken ze onder toeziend oog van Toon naar de eenheid waar ze met grote ogen werden ontvangen.

Op de Brugweg langs de spoordijk staan Canadese Buffalos (amfibievoertuigen) gereed voor de oversteek naar Arnhem, d.d. april 1945

De oversteek

Eenmaal in Westervoort aangekomen wist Toon zich te herinneren dat het een grote verzamelplaats van troepen en materieel was. Overal hing rook van de rookpotten die de aanwezigheid van de troepen moest verbergen. Daarnaast waren tussen de bomen jute doeken geplaatst zodat pottenkijkers geen kans hadden. Toon vertelde dat het lange wachten was begonnen. Veel bewegingsvrijheid had je niet, je mocht je slechts 3 à 4 meter van je voertuig verplaatsen Je schoenen mocht je niet uitdoen. Slapen was wel mogelijk, maar slechts op een oor. Je moest immers onmiddellijk in actie komen als de omstandigheden daarom riepen.

Op 12 april 1945, om 20.40 uur was het zover. De aanval op Arnhem werd ingezet. 300 kanonnen begonnen met een oorverdovend inleidend vuur dat 2 uur duurde. Dat moment heeft veel indruk gemaakt op Toon. Het lawaai was zo gigantisch dat het tot in je voetzolen trok vertelde hij. De Duitsers vuurden

Oorlogsmaterieel onder aan de Brugweg, wachtend voor de beslissende slag om Arnhem. Links het zwaar beschadigde gemeentehuis met daarvoor de fietsenwerkplaats van Piet Gerretzen, d.d. april 1945.

terug met alles wat ze hadden, maar dat stond in geen verhouding met de enorme geallieerde vuurkracht. Een soldaat die voor Toon in dekking lag veerde op en begon te schreeuwen en te vloeken. 'ze hebben mijn duim er af geschoten'. Hij was geraakt door een granaatscherf.

Na de beschieting werd met lichte aanvalsboten de aanval ingezet op de Kleefsewaard en fort Westervoort. Een aantal uren voor de aanval had men nog een poging gedaan om met springstof een doorgang in de dijk te maken zodat ze met gepantserde amfibievoertuigen konden oversteken, maar dit was mislukt. De oversteek verliep voorspoedig. Na zware gevechten bij het fort en het AKU terrein, dat hardnekkig werd verdedigd door Nederlandse SS'ers, werd na ca. twee uur een bruggenhoofd gevormd. Direct werd begonnen met de aanleg van een pontonbrug om de troepen en materieel over te zetten, zie onderstaande foto. In de tussentijd werden al veel troepen en licht materieel overgezet met Buffalo's (amfibievoertuig), zie foto volgende pagina.

Westervoort 40-45 in het kort **april-mei 1945 terugkeer in een verwoest dorp**

Langzamerhand keren de inwoners terug in het verwoeste en verlaten dorp. Er vallen nog slachtoffers door achtergelaten oorlogstuig, o.a. zes leden van één familie aan de IJsseldijk.

ZoMa Opleidingen

Stefan's BLOEM & ZO

Marco Hubers
bouw & dienstverlening

VENDEKA
automatisering & websites

Wigman
Transport BV

Pelgrim BV
schilders & afwerking
wonen & project

SPORTS
PLANET

VAN ESSEN
BANDEN & SIERBESTRATING

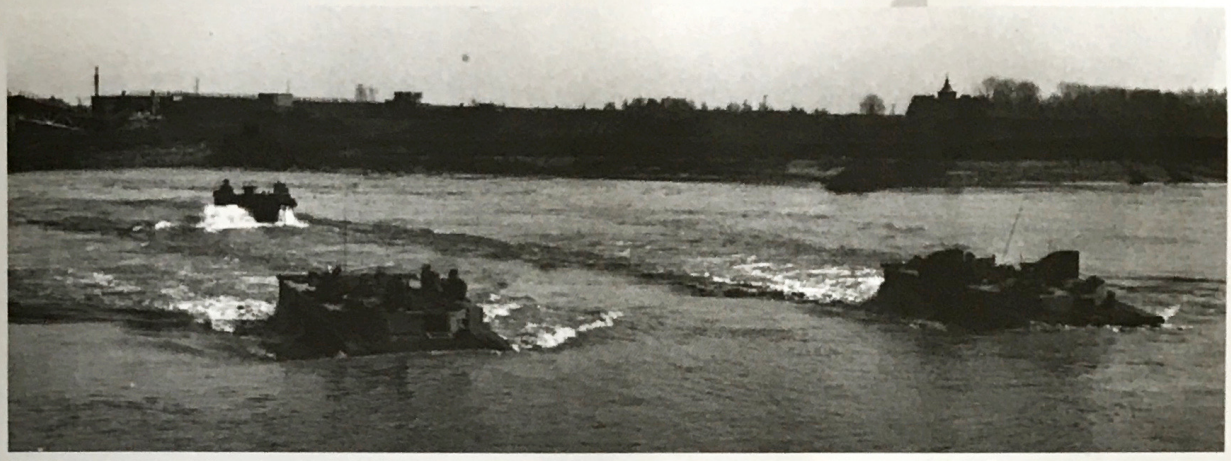

Buffalo-tanks van het Canadese leger trekken de IJssel over bij Westervoort ter versterking van het bruggenhoofd aan de Arnhemse kant, april 1945.

Het bruggenhoofd aan de Westervoortse kant werd 'bemenst' door een tweetal militaire politiemannen (MP) die de oversteek moesten regelen. Er mochten alleen kanonnen en soldaten in militaire voertuigen

Pontonbrug over de IJssel, hier het passeren van een zware Canadese tank, april 1945.

worden doorgelaten. Deze logistieke operatie was belangrijk en kon geen verstoring dulden. Toen een hoge officier in een jeep kwam aangereden en naar de overkant wilde gaan werd dat door de MP niet toegestaan, hij moest op zijn beurt wachten. Toen de officier op zijn 'strepen' ging staan pakte de MP zijn revolver en adviseerde hem om terug te gaan omdat hij het verkeer ophield. De officier koos eieren voor zijn geld en keerde terug naar Westervoort. Dit voorval gaf aan hoe dringend de voorrang bij de brug geregeld was.

Oorlogsvoertuigen op de Veerweg te Westervoort nabij de schipbrug over de IJssel richting Arnhem, d.d. april 1945.

Toon was met zijn eenheid een van de eerste voertuigen die via de pontonbrug richting Arnhem trok. Toon's eenheid vocht zich een weg via Arnhem, Ede naar uiteindelijk Amsterdam, waar ze de bevrijding vierden.

Engelse bevrijders worden in Dordrecht verwelkomd, Toon Kramer is de soldaat rechts voor het voertuig, d.d. mei 1945.

Westervoort 40-45 in het kort **najaar 1945**

Westervoort viert de bevrijding met een bevrijdingsoptocht en een succesvolle revue, die zes zondagen draait in een uitverkochte zaal Hugen.

Na de oorlog

Na de bevrijding, werd Toon overgeplaatst naar Duitsland, waar hij als tolk bij een stafafdeling werd ingezet. Omdat Toon goed Duits sprak en goed met iedereen overweg kon bestonden zijn werkzaamheden hoofdzakelijk uit het ritselen van goederen voor de Engelse soldaten. Al gauw had hij allerlei adressen waar hij sigaretten kon ruilen voor bijvoorbeeld bier en fruit. Hij bleef in Duitsland totdat de troepenmacht werd ontbonden.

Uit dienst ging Toon Kramer in Oosterhout wonen. Hij werkte in een boekwinkel in Breda en met de fiets is die afstand prima te overbruggen. Hij kwam er al snel achter dat hij nogal gemakkelijk schreef. Hij solliciteerde bij de Wereldomroep in Hilversum en werkte daar tot aan zijn pensionering. In deze periode ontstond ook zijn liefde voor de wielersport zowel actief als passief. Hij is een groot liefhebber van de grote koersen zoals de Tour de France en de Giro.
Over de oorlog praatte je niet. Dat is een zo ongelofelijke gebeurtenis die nauwelijks in woorden te vatten is.

Het verbaasde Toon Kramer dat de oversteek bij Westervoort, aan het eind van WO II, zo weinig aandacht heeft gekregen. Westervoort was het uitgangspunt voor de bevrijding van Nederland boven de rivieren. Hij is dan ook erg blij met de plaquette die herinnert aan deze voor Nederland zo belangrijke gebeurtenis, zie foto rechts.

Dit monument is in schooljaar 2016-2017 geadopteerd door OBS 't Ravelijn en in het schooljaar 2018-2019 door de gemeente Westervoort.

Bewerkt door Wim Vlijm

Het oversteek-monument te Westervoort bestaat uit een glazen paneel met opdruk en tekst, op het paneel staan geallieerde militairen afgebeeld; het beeld is op 14 april 2012 onthuld, bron: gemeente Westervoort.

Bronnen:
Interview Walter Ybema en Wim Vlijm met Toon Kramer, zomer 2014.
fotoarchief HKW

WESTERVOORT HERDENKT '44 - '45 EN VIERT 75 JAAR VRIJHEID

ACTIVITEITEN '75 JAAR VRIJHEID' van 28 maart t/m 5 mei

75 JAAR VRIJHEID WESTERVOORT

Activiteiten programma op pagina 12 en 13